

ÉRTÉKCSÖKKENÉSI ÉS PÓTLÁSI-ALAP KÉPZÉSI STRATÉGIÁK SZEREPE ÉS JELENTŐSÉGE AZ EU-S KÖLTSÉGHASZON-ELEMZÉSEK (CBA) KÉSZÍTÉSÉBEN

Kovács Károly, MASZESZ alelnök

Játéktér és eredmények – a Pótlási alap jelenértéke és valós pótlási ereje

A 2007-13-as európai tervidőszakban a tervek szerint közel 1000 Mrd forint értékű, döntően infrastruktúra-fejlesztési forrás áramlik a hazai víziközmű-szolgáltatás területére.

A fejlesztések elsősorban az egészséges (pl.: arzénmentes) ivóvízhez való hozzájutást, illetve a természetes vízkészletek védelmét, az azokat veszélyeztető szennyeződések kibocsátásának csökkentését célozzák.

A fejlesztések szakmai irányát az EU, és a tagországok által elfogadott Víz Keret Irányelv (továbbiakban: VKI) szabja meg. Ennek középpontjában a fenntarthatóság áll, mind a környezeti értékek, mind pedig az azok védelmét szolgáló eszközök vonatkozásában. Felszólítja a területileg illetékes közösségeket az élővizek „jó állapotának” meghatározására, annak elérésére, majd megtartására. Ennek érdekében két alapvető irányelvet határoz meg: a szennyező fizet, és a teljes költség megtérülés elvét, melyek 2010.01.01-től valamennyi EU tagországban hatályba lépnek.

A szennyezési küszöbértékek (határértékek) és megvalósítási prioritások tekintetében ugyanakkor, még az érzékeny vízgyűjtőkön is, méretétől függően a kisebb települések számára engedményeket biztosít.

A VKI-ben meghatározott célok mielőbbi elérésére az EU támogatási keretet nyújt, melynek célja az arra rászoruló közösségek (országok azon belül települések) számára, a szükséges beruházások tőke igényének biztosítása olyan mértékben, amennyiben az érintett (lakossági) fogyasztók saját forrásból, illetve a pénzpiacra hozzáférhető hitelekkel nem tudják azt fedezni. A teljes beruházás tőkepiacról történő finanszírozása ugyanis, eurós alapú finanszírozás esetén, a beruházási érték 5–10%-át kitevő kamat, illetve kamat és tőketörlesztési éves terhet jelentene a fogyasztókra.

A szakmailag megalapozott, hatékony és fenntartható projektek kiválasztásának általános szabályaira építve, az EU 2006 augusztusában kibocsátotta a tervidőszak infrastrukturális beruházási programjaira vonatkozó Költség-haszon elemzési (Cost Benefit Analysis, továbbiakban: CBA) módszertani útmutatóját. Ennek alapvetően kettős célja van:

- az adott település, településcsoport (agglomeráció) vízminőség javítására szóba jöhető lehetőségek közül a leg(költség)hatékonyabb, megfizethető, és ugyanakkor fenntartható változat kiválasztása
- valamint, ahogy azt a CBA hazai adaptációjának 2009.03.06-án megjelent legújabb változata, Költség-haszon Elemzési módszertani útmutatója nevesíti:

„A költség-haszon elemzés további feladata, hogy a vonatkozó szabályrendszer szerint a számítások alapján a támogatás aránya és összege számolható legyen.”

A számítások során, a hosszútávon fenntartandó létesítmények költségeit, és hasznait jelenértéken kell kimutatni, és elemezni, így a pénzáramok kiszámíthatósága, és azok jelenértéke döntő hatással van a projektek megvalósíthatóságára, és támogathatóságára.

A víziközmű-beruházások, mint közcélú, jövedelemtermelő pro-

jektek esetén, az EU támogatás összegét a jelenértékre számított finanszírozási hiány alapján kell meghatározni.

A támogatás értékét a beruházási költségek és a 30 éves vizsgálandó időszak alatt képződő nettó bevételek különbözete, az elszámolható- és össz beruházási költségek aránya, és az EU-s társfinanszírozási ráta szorzata adja, az alábbi képlet szerint:

$$EU\ TÁM = (DIC - DNR) \cdot (DICE / DIC) \cdot CREU$$

Ahol:

- DIC – diszkontált beruházási költség (tartalék és ÁFA nélkül)
- DNR – diszkontált nettó bevétel (ÁFA nélkül)
- DICE – elszámolható beruházási költségek jelenértéke
- CREU – EU társfinanszírozási ráta (jelen esetben 85%)

A képletben a legösszetettebb és a leginkább figyelemre méltó elem a nettó bevételek diszkontált jelenértéke, a DNR.

A módszertani útmutató a nettó bevételt úgy határozza meg, hogy a létesítmények hasznosítása (a vizsgált időszak, 30 év) során termelt pénzügyi bevételek jelenértékéből levonja az üzemeltetési és karbantartási költségek, valamint a leamortizálódott eszközök pótlására fordított költségek jelenértékét, és meghökkenti, de logikus módon bevételi elemnek tekinti az eszközök vizsgált időszak végén fennálló maradványértékét.

$$DNR = a - b - c + d$$

Ahol:

- a – pénzügyi bevételek jelenértéke
- b – üzemeltetési és karbantartási költségek jelenértéke
- c – pótlási ráfordítások jelenértéke
- d – maradványérték jelenértéke

Mint az, az EU támogatási képletből kitűnik a támogatás értéke annál nagyobb, minél kisebb a nettó bevételek jelenértéke. A folyó kiadásokon (üzemeltetési és karbantartási költségek) túl a pénzügyi bevételeknek fedezetet kell nyújtaniuk a pótlásokra is, melyek általában kisebb része a vizsgált időszakon belül (rövid élettartamú eszközök, gépek, műszerek) akár többször is pótlandó, míg nagyobb része (hosszú élettartamú eszközök, építmények, alaphálózati elemek) pótlására csak a vizsgált időszakon túl kerül sor. Tekintettel arra, hogy a fogyasztói árszint nem ingadozhat a pótlási ciklusok időszakosan megjelenő költségei miatt a pótlási alapok képzése elengedhetetlen!

Ezt a hatályos CBA útmutató is alátámasztja, mely szerint:

„Ez feltételezi, hogy olyan díjak kerülnek meghatározásra, ami az amortizációs költségként nyilvántartott költségeket – vagy legalább annak egy részét – is magában foglalja, így az évek során felhalmozódik annyi szabad forrás amortizációs ágon, ami a beruházási jellegű pótlásokra fedezetet biztosít nemcsak a vizsgált 30 éves időtartam alatt, hanem azon túl is”

Ezt a követelményt határozottan gyengíti azonban a CBA azon megállapítása, miszerint:

„A díjtételeknek ideális esetben fedeznie kell az eszközök ér-

értéksökkenését. Az amortizáció beépítésének a teherviselési képességi korlát és a társadalmi elfogadhatóság szabhat határt. Az önkormányzatoknál kötelezően elszámolandó lineáris értéksökkenés a vizsgált működtetési időszak elején csak fokozatosan épülhet be.”

A „– vagy legalább annak egy részét –”, és a „működtetési időszak elején csak fokozatosan épülhet be”, együttesen teljességgel esetlegessé teszik, mi több kizárják a pótlási alapok képzését:

- Részben azért, mert az ezzel járó díjemelkedés népszerűtlen, és a csatlakozási, illetve a fizetési hajlandóságot csökkenti, szélsőséges esetben megfizethetlenné teszi a szolgáltatást.
- Részben azért, mert a pótlásra rá nem fordított pénzügyi bevételek (szabad forrásként felhalmozott pótlási alapok) jelenértéke növeli a nettó bevételek jelenértékét, és csökkenti az EU támogatás mértékét.

Ennek következtében ellehetetlenül a fenntarthatóság és a kiszámíthatóság elve is.

Az alábbi számítás érzékelteti, és támasztja alá az egyik, mint később látni fogjuk legjelentősebb gazdasági tényező, a pótlási alap, illetve értéksökkenés képzésének a vizsgált 30 éves időszakon belüli, időbeni elosztásából – mint egyes „szakértők” által ajánlott „játéktéréből” adódó hatásokat!

Számításokat a pénzügyi nettó jelenérték meghatározás szabálya alapján, az alábbi képlet szerint végeztem:

$$PAPV = \sum_{t=0}^n PA_t / (1 - i)^t$$

ahol a PAPV a pótlási alapok nettó jelenértéke, PA az adott évben képzett pótlási alap értéke, (i) a diszkontráta, és (t) az adott év.

Egy a vizsgált időszak alatt képzendő, 1000 egységnyi pótlási alapnak, illetve értéksökkenésnek a jelenértékét (5% diszkont rátával számolva) az alábbi három esetre vizsgáltam:

- egyenletesen, lineárisan osztjuk el a 30 év alatt;
- csak az utolsó 15 évben osztjuk szét, egyenletesen, lineárisan
- csak az utolsó, a 30. évben jelenítjük meg (ami persze gyakorlatilag irreális, de a papír sok mindent elbír alapon, a találékony „szakértők” játéktérébe bele fér!

Az így adódott jelenértékek:

- esetben, mint a folyamatosan képződő egy évre jutó 1/30-ad PA jelenértéke:
 - $PA_{1-30} \cdot PV = 512$ egység!!!**
- esetben, mint a 15-30 éves időszakban az egy évre jutó 1/15-öd PA jelenértéke:
 - $PA_{15-30} \cdot PV = 332$ egység!!!**
- esetben, mint a 30 éves időtávlatból számolt egyszeri PA képzés jelenértéke:
 - $PA_{30} \cdot PV = 231$ egység!!!**

A változatok, illetve az azokból adódó akár a kétszeresnél is magasabb eltérést mutató értékek a CBA-t, így a támogathatóságot jelentős mértékben befolyásolják!

Az EU támogatás mértékét érintően a beruházási költség 60%, illetve 30%-át (50 illetve 100 év várható élettartam esetén) kitevő pótlási alap jelenértékében akár kétszeres eltérés is lehetséges, vagyis a projekt-, illetve a beruházási értékre vetítetten, a pótlási alap, és a maradványérték együttes hatásaként a támogatás mértékében jelentős:

- –39% 50-éves élettartam lineáris alapképzés
- –31% 100-éves élettartam lineáris alapképzés
- –23% 30-éves feletti élettartam és a 30.évben képzett pótlási alappal

akár 10 %-ot is meghaladó eltérések, torzítások, és csúsztatások adódhatnak!!!

Fentiek alapján sajnálattal állítható, hogy a jelenleg hatályos CBA útmutató messze nem elégíti ki a benne megfogalmazott célkitűzést, hogy ti.:

„a támogatás aránya és összege számolható legyen”

Tekintettel arra, hogy fenti bizonytalanságok

- ellehetetlenítik
 - a fenntarthatósági elvárások, a költséghatékonyság, és kiszámíthatóság megítélését,
 - a rendelkezésre álló korlátozott források (több száz várakozó projekt a forráshiány miatt bezárult pályázati ablak előtt) hatékony és EU direktívákkal konform felhasználását
- kockáztatják a támogatási arányok számításának esetleges nem megfelelőse miatt az EU-s utóellenőrzések által feltárt visszatérítést

kezdeményeztük a nyilvánosságra hozott útmutatók mielőbbi pontosítását, szükség szerinti módosítását... eleddig eredménytelenül

javaslatunk hogy az útmutatók megfelelő helyein, az egységes műszaki tervezés, értékelés, valamint a fentiek szerinti fenntarthatóság, és megfizethetőség érdekében az alábbi előírások jelenjenek meg:

- Nem támogatható az a projekt, amelyben a „vizsgált időtáv”-ot (30 évet) meghaladó várható élettartamú beruházási tételek (építmények, vonalas létesítmények, 50–100 év), a „vizsgált időtáv”-ra eső amortizációs értéktömegének legalább 50%-a nem térül meg a szolgáltatási díjakban.
- A szolgáltatási díjban érvényesítendő amortizáció időbeni elosztása lineáris legyen, a teljes vizsgált időszak alatt
- A díjban érvényesített amortizációval szemben, a „vizsgált időtáv”-ot meghaladó várható élettartamú eszközökre, pótlási költség nem számolható el.
- A lakossági rákötési, csatlakozási szándékfelmérése, és annak igazolása a fentiek szerint képzett szolgáltatási díj előrejelzés alapján történjen
- Nem támogatható az a projekt, melynek fenntarthatósága csak a lakossági teherviselési küszöböt (nettó jövedelem 3-3,5-4%-át) meghaladó szolgáltatási díjak mellett biztosítható

- az amortizációs értéktömeg 50%-ának megtérülése ugyan nem elégíti ki a VKI „teljes költség megtérülési” követelményeit, de legalább részben tudatosítja az érintettekben a beruházott eszközök fenntartása iránti kötelezettségét, ugyanakkor a hosszabb élettartamú megoldások alkalmazásával biztosítja/fenntartja az egységesítés projektek megfelelő támogathatóságát, és megvalósíthatóságát, az előirányzott fejlesztési összegek lehívhatóságát
- az ettől való eltérés (az eddigi gyakorlatban gyakran alkalmazott támogatás intenzitást javító „eszköz”)
 - egyrészt tovább csökkentené az amúgy is megfelezt pótlási/rekonstrukciós alap diszkontált jelenértékét, és a majdani pótlási képességét,
 - másrészt viszont összehasonlíthatatlanná és értékelhetlenné tenné a benyújtott pályázatokat.
- tekintettel arra, hogy az 50 illetve 100 éves várható élettartamok mellett a Pótlási ráfordításokat leíró gauss görbék 30-éves tartományon belüli „görbe alatti területe” igen csekély, így ezzel mint szignifikáns értékkel nem érdemes számolni, illetve a 30 éven belüli időszakban felmerülő esetleges meghibásodások „karbantartási” költségek közt kezelhetők
- A díjak megközelítő becslése a projekt előkészítés korai fázisában is lehetséges. A tárgyi közmu-szolgáltatások költségének jelentős hányada a fejlesztendő közmu-értéke után érvényesítendő amortizáció. Az előkalkulált indikatív értékek

kommunikációja a csatlakozni/ráköttni kívánó lakosság felé a felelős előkészítést és tervezést erősíti

5. Ez egyrészt az utólag kihasználatlan és fenntarthatatlanná váló projektek megelőzését, másrészt a jelentkezők egyésséges önmérsékletét szolgálja.

Azok számára, akik azt gondolják, hogy az Unió támogatás azért van, hogy a fenntarthatóság elvét is és az ehhez kötődő racionalitást is fel tudjuk adni, bár mint a fentiekből kitűnik a pénzügyi kompromisszumkeresés jegyében már kétszer is megfeleztük, megjegyzem, hogy míg a tőkefinanszírozás a beruházási érték 5-10%-át jelentené évente vagyis 500-1000Ft-ot m³-enként addig a hosszú élettartamú anyagokból épült létesítmények pótlási alap képzése csupán 1-2%-ot.

Ami a fenti számítások eredményeiben igazán mélyen döbbenetes az a **valós pótlási vásárlóerő** a vizsgált időszak végén, ami megegyezik a kumulált pótlási alap jelenértékével, vagyis:

- a) esetben az 1000 egységnyi értékvesztésre jutóan **512 egység**, vagyis a **pótolandó létesítményeknek alig több mint a fele**
- b) esetben **332 egység**, vagyis a pótolandó létesítményeknek **kevesebb mint a harmada**
- c) esetben csupán **231 (!!!) egység**, vagyis mindösszesen **kevesebb, mint a negyede annak, amibe a pótlás majd valójában kerül**, hiszen a jelenérték ezt az értéket adja meg!!!

Vagyis, ha megképezzük is az időarányos, lineáris értékcsökkenést, és a pótlási alapot elkülönített számlán le is kötjük, és a teljes futamidő alatt fel is halmozzuk, 5% kamat illetve diszkont ráta esetén, annak valós pótlási értéke 30 évre: 51,2%, 50 évre: 36,5% Ez felveti az értékcsökkentési és pótlási-alap képzési stratégiák szerepének és jelentőségének a fejlesztések mellett a meglévő rendszereken való felülvizsgálatát is. Az 1990 óta eltelt időszak 1100%-ot meghaladó kumulált inflációja pedig egyenesen megköveteli a hosszú élettartamú eszközök értékének felülvizsgálatát, és azok újraértékelését.